

Il-Malti fl-Unjoni Ewropea u għajnuniet lingwistiċi diġitali

DAVID SCHEMBRI

Ir-riżorsi lingwistiċi tal-Kummissjoni Ewropea – għall-Malti wkoll

Fl-2024 l-ilsien Malti jagħlaq 20 sena bħala lingwa uffiċjali tal-Unjoni Ewropea. Dan l-istatus iġorr piż simboliku qawwi u jgħib miegħu hafna xogħol għat-tradutturi u l-ħaddiema lingwistiċi oħrajn li jaħdmu għall-istituzzjonijiet tal-UE. Ix-xogħol jeħtieġ l-għodda, u l-istituzzjonijiet, fosthom il-Kummissjoni Ewropea, investew hafna fl-iżvilupp ta' għodod biex jgħinu fil-ħidma lingwistika fl-24 lingwa uffiċjali. Bis-saħħa ta' dan l-investment hemm għadd ta' riżorsi lingwistiċi diġitali li, minbarra li huma parti essenzjali mix-xogħol ta' kuljum tat-tradutturi, għandhom użu usa' u għalhekk huma disponibbli għall-amministrazzjoni pubblika u entitajiet governattivi, is-settur akkademiku, l-SMEs, kif ukoll għall-pubbliku ingenerali.

F'dan l-artiklu se nkunu qegħdin nagħtu daqqa t'għajn lejn il-multilingwiżmu fl-Unjoni Ewropea biex nifhmu aħjar ir-riżorsi lingwistiċi disponibbli u kif l-aħjar jintużaw.

Magħqudin fid-diversità – il-multilingwiżmu fil-qalba tal-Unjoni Ewropea

Jekk l-impożizzjoni ta' lingwa waħda – ġeneralment ta' ħakkiem – fuq bosta ġnus hija l-marka tal-imperjaliżmu, il-politika ta' multilingwiżmu li l-Unjoni Ewropea ħaddnet sa mit-twaqqif tagħha tirrifletti n-natura fundamentalment differenti ta' dan il-proġett politiku, ekonomiku u soċjali straordinarju.

Il-lingwa ta' pajjiż hija wiehed mill-aktar elementi b'saħħithom li jgħaqqdu nazzjon u jaġżluh mill-ohrajn. Il-lingwa nużawha biex intarrfu g'rajjiet ġensna iżda suritha stess hija prodott u xhieda ħajja taċ-ċirkostanzi storiċi u ġeografiki ta' post. U l-Malti jgħid ħafna dwar pajjiżna: ġeografikament, bejn id-dinja Għarbija u Ewropea, imdawwar mill-baħar, u maqtuġħ mill-kontinenti. Pajjiż li matul is-sekli kien maħkum, immexxi u mgħammar minn setgħat u nies minn kulturi differenti, li lkoll ħallew marka fuq ilsienna. Minbarra li l-Malti huwa prodott ta' artna, bħala lingwa jaġġti direzzjoni lit-tiswir u lit-tleħhin ta' ħsibijietna. Jiġifieri lsienna mhux biss għamilnieh aħna u missirijietna, iżda hu stess għandu influwenza fuq ħsibijietna, u b'hekk ukoll fuq għemilna. Huwa wkoll magħruf li meta titkellem bil-lingwa ta' xi ħadd ma tkunx qiegħed tilhaqlu biss moħħu iżda wkoll lil qalbu. Dawn mhumix fenomeni marbutin ma' Malta u lsienna biss, altru.

Il-fundaturi tal-Unjoni Ewropea deheru li kienu jafuh sew dan. U l-UE, li l-motto tagħha huwa “Magħqudin fid-diversità,” għalhekk tirrikonoxxi tista' tgħid il-lingwi nazzjonali tal-Istati Membri kollha tagħha.¹

1 Bl-eċċezzjoni tal-Lussemburġiż, li sar il-lingwa nazzjonali tal-Lussemburġu fl-1984, daqs 30 sena wara li l-pajjiż kien wiehed mill-membri fundaturi tal-Komunità Ewropea tal-Faħam u l-Azzar fl-1952, imbagħad tal-Komunità Ekonomika Ewropea fl-1957, li mbagħad saret l-Unjoni Ewropea.

Tabilhaqq, l-ewwel regolament² li qatt adottat il-Komunità Ekonomika Ewropea, il-prekursur tal-Unjoni, isemmi dawk li issa huma l-24 ilsien uffiċjali tal-UE, u jgħid li r-regolamenti u d-dokumenti ta' applikazzjoni generali, jiġifieri l-liġijiet tal-UE, iridu jinkitbu fl-24 ilsien uffiċjali.

L-Artikolu 3 tat-Trattat dwar l-Unjoni Ewropea, min-naħa tiegħu, jgħid li l-UE “għandha tirrispetta r-rikkezza tad-diversità kulturali u lingwistika tagħha u għandha tassigura li jiġihom u jkun żviluppat il-wirt kulturali Ewropew,” filwaqt li l-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-UE tipprojbixxi d-diskriminazzjoni abbażi tal-lingwa, fost fatturi oħrajn, u tnaqqax id-dritt li “kull persuna tista’ tikteb lill-istituzzjonijiet tal-Unjoni f’waħda mil-lingwi tat-Trattati u għandha tircievi tweġiba bl-istess lingwa.”

L-iżvilupp tat-traduzzjoni u l-għodod għaliha

Dan l-impenn favur id-diversità lingwistika mbagħad jitwettaq permezz tat-traduzzjoni. Il-liġijiet tal-UE jiġu prodotti fl-24 lingwa uffiċjali f’dawk li jissejġu *verżjonijiet lingwistiċi*, il-koll meqjusa awtentiki ndaqs. Fil-Kummissjoni biss, jiġu tradotti aktar minn 2.5 miljun paġna fis-sena, li kważi 100,000 minnhom jinqalbu għall-Malti.

U għal dan il-volum ta’ xogħol, il-Kummissjoni Ewropea għandha dak li huwa l-akbar servizz tat-traduzzjoni fid-dinja (li madankollu kulma jiswa 0.2% tal-baġit annwali tal-UE), maqsum bejn Brussell u l-Lussemburgu (fejn tinsab il-maġġoranza tat-tradutturi Maltin).

Kemm ilu jiġi tradott il-Malti fl-istituzzjonijiet tal-Unjoni Ewropea, kien hemm żewġ żviluppi paralleli – il-mixja lejn il-maturità fix-xogħol tat-traduzzjoni, li fihom

2 Ir-Regolament Nru 1 li jistabbilixxi l-lingwi li għandhom jintużaw mill-Komunità Ekonomika Ewropea.

irfinajna l-mod li naħdmu bih, b'aktar speċjalizzazzjoni f'oqsma bħat-terminoloġija, kwistjonijiet lingwistiċi, u l-iżvilupp ta' riżorsi interni biex jgħinu fil-ħidma tagħna, bħal-linji gwida tal-istil, is-servizz tat-terminoloġija, u r-rivista *l-accēt*, biex nagħtu xi eżempji. It-tradutturi jkomplu jiġu aġġornati permezz ta' taħriġ regolari fl-għodod tat-traduzzjoni kif ukoll dwar kwistjonijiet lingwistiċi, dawn tal-aħħar flimkien ma' esperti minn Malta.³

F'dan iż-żmien ukoll rajna l-għodod u r-riżorsi diġitali għax-xogħol tat-tradutturi fid-DĠT jagħmlu passi kbar 'il quddiem: fosthom insemmu l-IATE, ġabra ta' termini riċerkati fil-lingwi kollha tal-UE, kif ukoll l-eTranslation, servizz ta' traduzzjoni awtomatika li jhaffef ix-xogħol tat-traduzzjoni.

F'dan li ġej se nħarsu lejn ir-riżorsi u l-għodod tal-Kummissjoni Ewropea li jistgħu jintużaw minn pubbliku usa'.

L-IATE: it-terminoloġija għall-Ewropa

It-terminoloġija hija parti fundamentali mix-xogħol tat-traduzzjoni, u l-konsistenza terminoloġika hija essenzjali biex ix-xogħol ikun ta' kwalità. Minħabba l-volum kbir ta' xogħol u l-għadd kbir ta' tradutturi li jaħdmu fl-istituzzjonijiet, fl-2004 giet varata l-IATE⁴ (InterActive Terminology for Europe), ġabra ċentrali ta' termini (termbase) li jintużaw fit-testi tal-UE, biex b'hekk ikun hemm kemm jista' jkun konsistenza fix-xogħol kollu li nipproduċu.

L-insieħba fil-proġett tal-IATE huma: il-Parlament Ewropew, il-Kunsill tal-Unjoni Ewropea, il-Kummissjoni Ewropea, il-Qorti Ewropea tal-Ġustizzja, il-Bank Ċentrali

3 Għal aktar dettalji dwar l-istorja tat-traduzzjoni tal-Malti fil-Kummissjoni Ewropea, ara "20 Sena Traduzzjoni għall-Malti fl-Istituzzjonijiet Ewropej" ta' Helga J. Zahra fil-harġa 22 ta' *l-accēt*.

4 Ara: iate.europa.eu

Ewropew, il-Qorti Ewropea tal-Awdituri, il-Kumitat Ekonomiku u Soċjali Ewropew, il-Kumitat Ewropew tar-Regġuni, il-Bank Ewropew tal-Investment, u ċ-Ċentru tat-Traduzzjoni għall-Korpi tal-Unjoni Ewropea,⁵ li jieħu hsieb jamministra din il-ġabra. It-termini jittellgħu mit-terminologi u t-tradutturi speċjalizzati fit-terminologija li jaħdmu f'dawn l-istituzzjonijiet, u ġieli xi termini jiġu diskussi bejn id-dipartimenti tat-traduzzjoni f'istituzzjonijiet differenti.

Bief tfittex terminu fl-IATE, iddaħħal it-terminu li tixtieq tfittex dwaru fil-fittieha, u taħtha tagħzel il-lingwa originali u l-lingwa (jew lingwi) li tixtieq it-terminu fiha. Jekk, pereżempju, nużaw EN>MT u nfittxu t-terminu “recovery and resilience plan,” jitle’ r-riżultat “pjan għall-irkupru għar-reziljenza,” flimkien ma’ terminu relatat (pjan nazzjonali għall-irkupru u r-reziljenza”) u l-inizjali (RRP, l-istess bħall-Ingliż). Minħabba li dan huwa terminu speċifiku marbut mal-UE, ma tantx hemm fejn titfixkel bir-riżultati. Jekk madankollu nfittxu “return” ir-riżultati joħorġu fuq żewġ linji: “ritorn,” il-kunċett marbut mar-ripatrijazzjoni fil-qasam tal-migrazzjoni, u “redditu,” marbut mal-finanzjar u l-investment. Għalhekk, importanti li meta nfittxu fl-IATE naraw li l-qasam marbut mar-riżultati jkun rilevanti għal li nixtiequ aħna. Importanti li nużawha bil-għaqaq, u li niftakru li mhijiex sostitut għal dizżjunarju bilingwi. Madankollu, hija għodda imprezzabbli għal kull min qiegħed jikteb f'oqsma li l-UE tagħmel legiżlazzjoni dwarhom.

eTranslation

Għodda oħra li f'dawn l-aħħar snin imxiet 'il quddiem ħafna hija t-traduzzjoni awtomatika. Maħluqa mill-Kummissjoni stess, l-eTranslation,⁶ li taħdem bl-

5 Ara: <https://iate.europa.eu/about>

6 Ara: <https://webgate.ec.europa.eu/etranslation>

intelligenza artifiċjali, tipprovdi abbozzi ta' traduzzjonijiet ta' kwalità għolja li permezz tagħha t-tradutturi jistgħu jaħdmu b'aktar heffa, partikolarment fuq dokumenti twal li jkunu jridu jsiru fi żmien qasir. Wara li bdiet tintuża internament, din l-għodda, bis-saħħa tal-*Facilità Nikkollegaw l-Ewropa*, infethet ukoll biex tintuża mill-amministrazzjonijiet nazzjonali, mill-istituzzjonijiet edukattivi, kif ukoll mill-intrapriži żgħar u medji, u issa sar hawn aktar materjal li jiġi prodott b'aktar minn lingwa waħda, inkluż il-Malti – li jkompli jsaħħaħ il-prinċipju tad-diversità u l-ugwaljanza f'dinja fejn dawn it-tnejn mhux dejjem jimxu id f'id.

L-eTranslation tipproduċi traduzzjonijiet minn u lejn kull lingwa uffiċjali tal-UE kif ukoll l-Għarbi, iċ-Ċiniż, l-Iżlandiż, il-Ġappuniż, in-Norveġiż, ir-Russu, it-Tork, u l-Ukren. Toffri tipi differenti ta' traduzzjoni skont l-applikazzjoni, u tiegħu formati differenti ta' fajls inkluż il-PDF. It-traduzzjonijiet li tipproduċi jkunu għadhom raffi – tajbin biex tiegħu s-sens ta' test jew bħala bażi għat-traduzzjoni umana. Jekk tixtieq test tradott tajjeb, it-traduzzjoni awtomatika xorta trid tiġi riveduta minn traduttur professjonali tajjeb.

L-eTranslation hija wkoll disponibbli permezz ta' API li jista' jiġi integrat biex joffri traduzzjoni awtomatika ta' siti elettronici fil-lingwi tal-UE, sistema li diġà qiegħda tintuża għal bosta servizzi diġitali Ewropej. Is-sistema tal-eTranslation hi wkoll il-qalb tal-pjattaforma traduzzjoni.mt, pjattaforma lokali li hija disponibbli għal kulhadd.

***l-acc̄ent* – aġġornamenti dwar id-dinja tat-traduzzjoni, il-lingwa, u kulma jmiss magħhom**

Id-Dipartiment tal-Malti fi ħdan id-DĠT jipproduċi r-rivista *l-acc̄ent*, rivista annwali li tittratta l-ilsien

Malti, it-traduzzjoni, partikolarment lejn il-Malti, it-terminoloġija, l-istorja tat-traduzzjoni, u suġġetti oħrajn relatati. F'*l-accent* jiktbu tradutturi tad-DĠT u minn istituzzjonijiet oħrajn tal-UE, kif ukoll studjużi u esperti differenti. Wara aktar minn 22 pubblikazzjoni, *l-accent* issa stabbilixxa ruħu sew fost il-pubblikazzjonijiet b'rabta mal-ilsien Malti, b'mod partikolari b'rabta mat-traduzzjoni. Fost it-taqsimiet ta' interess ġew ippubblikati mistoqsijiet ta' natura lingwistika, artikli dwar it-tradutturi li ziedu mal-lingwa tagħna b'xogħolhom, u proġett ta' mappa tad-dinja fiżika bil-Malti. Il-pubblikazzjoni hija disponibbli online,⁷ u tista' tintbagħat ukoll bil-posta lil min jabbona.⁸

Il-kitba ċara għas-servizz tad-demokrazija

It-traduzzjoni tajba teħtieġ li t-test oriġinali jkun ċar u li ma jagħtix lok għal interpretazzjonijiet differenti – mhux dejjem faċli meta tkun qed taħdem b'24 lingwa b'sistemi grammatikali u sintattici differenti. Fid-DĠT it-tradutturi ħafna drabi jkollhom mod biex jikkomunikaw mal-awtur tat-test biex jivverifikaw liema hi l-interpretazzjoni l-korretta, u dan ġieli jwassal biex it-test oriġinali jiġi editjat biex ikun aktar ċar. Il-ħtieġa għal kitba ta' dokumenti oriġinali aħjar wasslet għall-ħolqien tal-unità tal-editjar, li tmexxi l-kampanja għall-kitba ċara.

Minbarra li tagħmel xogħol it-tradutturi aktar faċli, il-kitba ċara tista' tagħmel differenza tangibbli fil-ħajja taċ-ċittadini għax din, pereżempju, tgħinhom ikunu jafu x'inhuma sew id-drittijiet tagħhom. Il-kitba ċara tevita wkoll ħin (u għalhekk flus) moħlija fuq korrispondenza żejda minħabba informazzjoni vaga jew insuffiċjenti. Barra

7 Ara: <https://is.gd/accentmt> JEW https://ec.europa.eu/translation/maltese/magazine/mt_magazine_en.htm

8 Ibgħat ismek u l-indirizz tiegħek lil l-accent@ec.europa.eu biex tabbona.

minn hekk, il-proċess innifsu li tirfina xi haġa li tkun ktibt għinek tiċċara l-ħsibijiet tiegħek.

Il-ktejjeb *Kif Tikteb Ċar*, imħejji mit-tradutturi tad-DĠT, jispjega l-prinċipji tal-kitba ċara u jagħti wkoll eżempji ta' x'nistgħu nevitaw u nagħmlu biex ninftehimu aħjar. Huwa disponibbli biex tniżżlu online,⁹ kif ukoll mill-uffiċċju tad-DĠT fi ħdan ir-Rappreżentanza tal-Kummissjoni Ewropea f'Malta.¹⁰

U mhux kliem biss!

Id-Direttorat Ġenerali għat-Traduzzjoni, permezz tal-uffiċċju lokali tiegħu, jorganizza attivitajiet differenti b'rabta mal-lingwi. It-*Translating Europe Workshops* jiffukaw fuq temi partikolari marbutin mat-traduzzjoni – l-aħħar edizzjoni f'Malta,¹¹ iffukat fuq il-kitba inkluziva u l-aċċessibilità tal-kontenut – li ġeneralment jolqtu wkoll oqsma oħra marbutin mal-lingwa. Dawn huma intenzjonati biex jagġornaw lit-tradutturi u lill-professjonisti tal-lingwa lokalment, iżda ġeneralment ikunu tajbin ukoll għal min ikollu jhaddem il-lingwa f'kuntesti professjonali. Barra minn hekk, kull sena niċċelebraw il-Jum Ewropew tal-Lingwi, li jservi ta' opportunità biex niskopru xi jkun għaddej fid-dinja tal-lingwi u biex nesploraw lingwi u kulturi godda – xhieda haġja tal-għaqda fid-diversità.

David Schembri huwa l-Uffiċjal tal-Lingwi fi ħdan ir-Rappreżentanza tal-Kummissjoni Ewropea f'Malta.

9 Ara: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/725b7eb0-d92e-11e5-8fea-01aa75ed71a1/language-mt/format-PDF>

10 Ibgħat lil DGT-VALLETTA@ec.europa.eu

11 *Niktbu għal Kulhadd*, 2 ta' Diċembru 2023, imtelligħa bil-kooperazzjoni tad-Dipartiment tal-Malti u d-Dipartiment tat-Traduzzjoni, it-Terminologija u l-Interpretar tal-Università ta' Malta.